

**UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATEA DE DREPT ȘI ȘTIINȚE SOCIALE**

CONTRACTUL DE TRANZACȚIE

- Teză de doctorat -

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. SEVASTIAN CERCEL

Doctorand,

**GEORGETA-BIANCA TĂRÎȚĂ
(căsătorită SPÎRCHEZ)**

**Craiova
2013**

- REZUMAT –

Tema ce face obiectul prezentei teze de doctorat se referă la o problemă de actualitate, în contextul actual al încurajării înțelegerilor amiabile. Astfel, practica încheierii înțelegerilor amiabile, al căror model îl constituie contractul de tranzacție, înregistrează unele probleme de drept a căror soluționare necesită explicații de natură a îngădui celor interesați o cunoaștere cât mai adecvată a acestui instrument juridic.

Așadar, dată fiind utilitatea acestui contract, precum și ținând cont de faptul că în doctrina românească, contractul de tranzacție a fost cercetat, în principal incidental, în cadrul prezentării generale a contractelor civile, am întreprins demersul științific concretizat în prezenta teză de doctorat.

Întrucât astăzi, din punct de vedere terminologic tranzacția este susceptibilă de a primi mai multe înțelesuri, facem de la început precizarea că obiectul cercetării noastre îl constituie contractul numit, reglementat de Codul civil românesc, începând cu art. 2267, adică acel contract prin care *“prin care părțile previn sau sting un litigiu, inclusiv în faza executării silite, prin concesiuni sau renunțări reciproce la drepturi ori prin transferul unor drepturi de la una la cealaltă”*.

Având în vedere cele de mai sus, lucrarea este structurată astfel încât să prezinte o analiză adecvată și completă pentru acest tip de contract, prin sinteza materialului documentar și concentrarea jurisprudenței pertinente, de natură a contribui la satisfacerea *scopului general, acela de lărgire a ariei de cunoaștere legislativă, doctrinară și aplicativă în materia contractului de tranzacție*.

Atingerea acestui scop a determinat trasarea următoarelor *obiective*:

- relevarea locului tranzacției în cadrul categoriei mijloacelor alternative de soluționare a litigiilor;
- examinarea riguroasă a fizionomiei juridice a acestui contract, prin analiză conceptuală, respectiv determinarea naturii juridice a acestui contract, a condițiilor de încheiere și a efectelor produse;
- prezentarea practică a aplicațiilor contractului de tranzacție în cât mai multe domenii;

Trebuie să precizăm că la baza cercetării comparative a contractului de tranzacție au stat două direcții principale de cercetare, și anume modelul de reglementare francez, respectiv dreptul anglo-saxon, având în vedere tradiția acestui sistem în soluționarea diferendelor în mod amiabil.

În aceste condiții, am gândit un *titlu preliminar* care se referă la interesul teoretic și practic al studierii contractului de tranzacție și în care se prezintă și suportul metodologic și teoretico-științific al lucrării.

Am conceput apoi *trei părți ale tezei*:

- *o parte introductivă care se referă la modurile de soluționare amiabilă a litigiilor în general și în care se argumentează faptul că tranzacția este principalul produs al mijloacelor amiabile nejurisdicționale; de asemenea, prin intermediul acestei părți se realizează o privire evolutivă asupra contractului de tranzacție;*
- *partea a doua care conturează fizionomia juridică proprie acestui tip de contract (respectiv elementele de analiză clasică care se referă la conceptul juridic, natura juridică, regulile privind încheierea acestui contract special și efectele produse);*
- *partea a treia care vizează aplicațiile practice ale contractului de tranzacție în materii de drept privat, respectiv drept public ;*

Fiecare parte este structurată în ordinea logică răspunderii obiectivelor specifice, cuprinzând mai multe capitole, secțiuni.

Astfel, *prima parte a lucrării* pledează pentru o depășire a monopolului statului în activitatea de realizare a justiției. Dispunând în mod liber de exercitarea dreptului la acțiune, cu respectarea limitelor legale, părțile pot recurge la modalități amiabile de soluționare a disputelor lor, fiind prezentată medierea, principalul mecanism ADR (*Alternative Dispute Resolution*).

În aceste condiții vorbim astăzi de o reconfigurare a accesului la justiție, la nivel european acesta fiind interpretat mai cuprinzător, acoperind și accesul la proceduri adecvate de soluționare a litigiilor pentru persoane fizice și juridice.

De altfel, reținând cele statuate de Curtea de Justiție a Uniunii Europene (cauzele conexe C-317/08, C-318/08, C-319/08 și C-320/08), „dreptul la o protecție jurisdicțională efectivă nu reprezintă o prerogativă absolută. Dimpotrivă, accesul la protecția jurisdicțională poate fi restricționat. În sfârșit, orice procedură jurisdicțională are nevoie ca legea să definească modalitățile și condițiile de admisibilitate. În această privință, statele membre se bucură de o putere de apreciere specială. Astfel cum a constatat Curtea, în cadrul respectării dreptului la apărare, restricțiile trebuie totuși să răspundă efectiv unor obiective de interes general și să nu constituie, în raport cu scopul urmărit, o intervenție disproporționată care ar aduce atingere însuși conținutului dreptului”.

Cele de mai sus sunt concluziile ce se degajă din *primul Capitol al tezei*.

Capitolul II conține o prezentare evolutivă, din perspectivă istorică, a contractului de tranzacție, urmărind originea sa din dreptul roman, respectiv modelul francez de reglementare și tradiția sistemului anglo-saxon. Am avut în vedere, de asemenea, și dreptul unional, unde contractul de tranzacție este abordat mai mult din perspectivă procesuală.

În *Capitolul III* am abordat înțelegerile amiabile încheiate în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. Potrivit jurisprudenței aceleiași Curți, această soluționare pe cale amiabilă presupune concesi reciprocă din partea reclamantului și a Statului pârât.

Am ales să aprofundăm această problematică în cadrul materiei cercetate fundamentat și pe aprecierile din literatura de specialitate potrivit căroră înțelegerile amiabile constituie o formă specială de tranzacție realizată în fața Curții.

Văzute din perspectivă națională, soluționările amiabile în domeniul drepturilor omului sunt total inadmisibile, situația fiind însă diferită la nivel internațional, unde mai multe tratate privind drepturile omului asigură un cadru pentru încheierea unor înțelegeri amiabile.

Fără îndoială instrumentul soluționării amiabile introduce un element peculiar în natura judiciară altfel rigidă a procedurilor Curții, transformând-o într-un mecanism de bune practici. Cert este că soluționarea alternativă a litigiilor este un fenomen ce constituie o provocare în domeniul protecției drepturilor omului.

Partea a doua care ține de consacrarea fizionomiei juridice a acestui contract special debutează cu reliefarea aspectelor definitorii ale contractului de tranzacție.

În *capitolul IV* este analizat conceptul juridic de „tranzacție” și modul în care observațiile doctrinare pe marginea definiției legale au fundamentat adoptarea noii definiții legale, în Noul Cod Civil.

Concluzia ce s-a impus este aceea că în construirea definiției legale trebuie evidențiată diferența specifică, cea care individualizează contractul de tranzacție în raport cu familia actelor juridice ce se încheie relativ la litigiu, lucru ce a fost realizat de legiuitorul Noului Cod Civil; am relevat cu această ocazie și elementele specifice contractului de

tranzacție și am insistat pe cerința concesiilor reciproce care este de natură a individualiza contractul de tranzacție în raport de alte acte procesuale de dispoziție, lipsa concesiilor reciproce având, în mod traditional, ca singura consecință recalificarea acordului, care nu mai are, prin urmare, valoarea unei tranzacții.

Plecând de la premisele de ordin conceptual și terminologic mai sus expuse ne-am îndreptat apoi atenția, în cadrul *Capitolului V*, asupra determinării naturii juridice a contractului de tranzacție, având în vedere specificul său, la confluența dintre dreptul contractelor și dreptul procesual civil (în ceea ce privește tranzacția judiciară).

Problema naturii juridice, în acest caz, a generat controverse în literatura juridică de specialitate, de-a lungul timpului cristalizându-se trei concepții: teoria contractuală, teoria jurisdicțională și teoria mixtă sau eclectică. Primele două se află în opoziție directă, în vreme ce ultima îmbină elemente comune acestora, în scopul de a oferi o explicație adecvată problemei complexe a naturii juridice a tranzacției judiciare. Puternica amprentă pe care o imprimă acordul de voință al părților a tranzacției judiciare a determinat conturarea acelei viziuni doctrinare potrivit căreia părțile decid în mod suveran. În realitate și noi suntem de părere că această teorie nu explică în chip satisfăcător întreaga natură complexă a tranzacției judiciare. Nici teoria jurisdicțională nu prezintă argumente îndestulătoare pentru a surprinde adevărata natură juridică a tranzacției judiciare, aceasta neținând seama de influența voinței părților de a soluționa amiabil cauza. Această omisiune ne determină să nu reținem nici această teză, apreciind-o parțial exactă. Cea mai completă abordare, după părerea noastră o regăsim în teoria mixtă care surprinde natura duală: contractuală și jurisdicțională, în același timp.

Utilă, în cadrul unui asemenea analize, este și operațiunea de delimitare a tranzacției de alte categorii juridice asemănătoare, care s-a realizat și prin raportare la literatura de specialitate.

Demersul din acest capitol se încheie cu prezentarea analitică a caracterelor juridice ale tranzacției, evidențiind și implicațiile juridice ale acestor trăsături.

În capitolul VI, am alocat un spațiu de cercetare generos *încheierii contractului de tranzacție și protecției părților*. În legătură cu aceste aspecte, este, în primul rând, necesară cunoașterea condițiilor care țin de încheierea valabilă a contractului de tranzacție și a consecințelor neîndeplinirii acestor condiții, astfel încât tranzacția să își îndeplinească finalitatea sa și să nu fie ea însăși sursa altor litigii.

Fiind un contract, încheierea tranzacției va fi supusă, în primul rând, regulilor generale privind validitatea convențiilor. Nu mai puțin însă, coloratura specifică a acestui tip de contract se reflectă și în adoptarea unor reguli speciale, funcție de care se examinează valabilitatea unei tranzacții. Regăsim aceste reguli speciale în Codul civil românesc, începând cu art.2271.

De asemenea, regulilor generale li se adaugă cazurile de nulitate specifice tranzacției:

- încheiată pentru executarea unui act juridic nul (art. 2274 Cod civil);
- încheiată pe baza unor înscrisuri dovedite ulterior ca fiind false (art. 2275 Cod civil);
- încheiată ca urmare a necunoașterii unor înscrisuri care au fost ascunse de către una dintre părți, sau cu știința ei, de către un terț (art. 2276);
- tranzacția încheiată asupra unui proces terminat (art. 2277).

Excluderea erorii de drept ca și cauză a nulității tranzacției a fost explicată în doctrina franceză (B. Mallet-Bricout) prin ideea următoare: numeroase tranzacții sunt încheiate pe fundamente juridice nesigure și dacă una dintre părți ar fi sigură că va câștiga procesul, nu s-ar angaja într-o tranzacție, numai dacă nu dorește să încheie pur și simplu rapid litigiul, eventual chiar în detrimentul propriilor sale interese (potrivit principiului „o tranzacție proastă este preferabilă unui proces bun”).

Astfel, în dezvoltarea ideii anterioare, se reține faptul că părțile unei tranzacții caută, înainte de toate, să regleze un litigiu apărut sau pe cale să apară, nu să urmeze neapărat poziția dreptului aplicabil în cazul lor. Acestea acceptă să-și asume un risc, prin rezolvarea amiabilă a litigiului, chiar și pe un fundament legal greșit, hotărând să-și stabilească propria regulă. Dacă părțile ar fi vrut să cunoască într-adevăr totalitatea drepturilor lor, ar fi ales litigiul.

Neacceptarea leziunii printre modalitățile de viciere a unei tranzacții, atât în dreptul nostru intern cât și în modelul de reglementare francez este justificată prin prisma particularităților acestui contract care vizează în mod deosebit să rezolve o contestație și nu să stabilească un echilibru care ar putea fi controlat de către judecător. Pe această linie de gândire, în mod sugestiv doctrina franceză reține că echilibrul tranzacției este cel pe care părțile au vrut să-l definească, el nu ar putea să fie evaluat în mod obiectiv.

În acest context, aparent, niciunul dintre contractanți nu se poate plânge de existența vreunui dezechilibru între ce a primit și ce avea dreptul, mai ales că a acceptat să nu supună unei verificări jurisdicționale respectiva pretenție. Totuși ne-am întrebat cum ar putea fi anulat un contract de tranzacție încheiat în condițiile constrângerii economice.

Legat de această preocupare, jurisprudența franceză a consacrat conceptul de violență economică, explicat prin prisma exploatării abuzive a unei situații de dependență economică, care este de natură a altera libertatea de formare a voinței juridice. Am avut ocazia să exemplificăm, în dreptul românesc, prin trimiterea la legislația specială prin care s-au luat măsuri de protejare a părții slabe dintr-un astfel de raport juridic, exemplul pregnant fiind cel al sancționării tranzacțiilor încheiate de salariați cu anagajatorul lor, prin care aceștia renunță la drepturile recunoscute prin lege.

Pentru dreptul românesc, suntem de părere că un contract de tranzacție încheiat urmare a unei constrângeri economice este un contract care poate fi anulat urmare a îndeplinirii condițiilor pentru starea de necesitate.

În concluzie, pentru ca disproporția care afectează prestațiile contractuale să fie calificată ca injustă, nelegitimă, relevantă este raportarea la măsura în care una dintre părți abuzează de situația de dependență economică pentru a obține un avantaj necuvenit.

Sub aspectul protecției părților, prin instituirea obligației ca instanța să verifice legalitatea contractului de tranzacție, am redat caracterele și limitele acestei intervenții în ratificarea acordului părților.

În cazul tranzacției judiciare, instanța nu judecă și nu adaugă nimic la efectele contractului de tranzacție, ci verifică numai legalitatea înțelegerii între părți, hotărârea de expedient având funcția de a autentifica această învoială, deoarece orice hotărâre judecătorească este asimilată, din punct de vedere probator cu un act autentic.

Totuși, reținem faptul că instanța verifică admisibilitatea și valabilitatea convenției intervenite între părți, neexercitând doar un rol de „înregistrare”, ci unul de „supraveghere” și „control” judiciar al actelor de

dispoziție ale părților în procesul civil cu soluționarea căruia a fost investită.

În acest sens am înaintat propunerea ca să fie expres reglementată obligația instanței ca, înainte de a lua act de tranzacția părților, judecătorul să explice părților, consecințele juridice ale actului procesual de dispoziție pe care l-au încheiat.

Dacă actele procesuale de dispoziție ale părților s-au făcut în vederea realizării unor scopuri ilicite, dacă părțile nu au avut capacitate de dispoziție ori dacă consimțământul a fost viciat, procedural părțile au la îndemână nu recursul, ci calea unei acțiuni în anulare sau în declararea nulității, rămânând ca doar în situația în care hotărârea de expedient este dată cu încălcarea legii în ce privește competența absolută sau compunerea instanței, procedural să se uzeze de calea recursului.

Având în vedere voința irevocabilă a părților de a pune capăt litigiului pe cale amiabilă, suntem totuși de părere că procedural nu ar mai fi trebuit să fie admisă nicio cale de atac împotriva hotărârii de expedient prin care se lua act de acordul părților.

Cu referire la efectele produse de contractul de tranzacție, examinate în *Capitolul VII*, raportându-ne la perenitatea observațiilor dintr-o monografie a literaturii de specialitate românești mai veche a autorului Eugen Prescurea, am adus amendamente teoriei efectului declarativ în principiu al tranzacției, criticând poziția quasi-unanimă a doctrinei care a alimentat ani de-a rândul producerea efectului declarativ. Astfel cum relevă autorul citat teoria tranzacției ca act declarativ e contrară tradiției istorice, nefiind cunoscută nici în dreptul roman, nici în sistemul vechiului drept francez. Acest efect a fost impus printr-o deformare voită pentru a justifica regimul fiscal de favoare ce s-a aplicat tranzacției.

De asemenea, în cadrul acestui capitol, sub influența doctrinei franceze am propus o nouă abordare privind autoritatea lucrului tranzacționat.

Astfel, pentru a asigura intangibilitatea soluției tranzacționale, textele din vechiul Cod civil român, după modelul francez, făceau referire la o noțiune funcțională a dreptului procesual, atribut general recunoscut hotărârii judecătorești (*res judicata*).

Relativ la acest atribut au existat dezbateri conceptuale în doctrină, subliniindu-se că asemănarea frapantă între scopul neprimirii care reiese din acest contract și cea care rezultă dintr-o hotărâre nu ar duce totuși la o asimilare, în doctrina franceză (autoarea Ch. Boillot) propunându-se, pentru evitarea oricărei confuzii, să se utilizeze sintagma “*autoritatea lucrului tranzacționat*”.

Făcând din tranzacție un contract specific, prevăzut cu efecte similare autorității lucrului judecat, autorii Codului au intenționat să propună părților un regim definit. Este posibil ca părțile contractante să fi putut să-i dea aceeași forță bazându-se numai pe baza mecanismului contractual, dar avantajul variantei alese în trecut este de a asigura fără ambiguitate o eficiență extinsă ansamblului tranzacțiilor încheiate. Astfel, dacă forța tranzacției s-ar baza numai pe mecanismul contractual, în cazul sesizării instanței cu diferendul deja tranșat convențional, soluția ar fi de respingere a pretențiilor și nu de inadmisibilitatea a unei asemenea acțiuni, bazat pe admiterea excepției. Diferența explicată (autorul L. Poulet) este, de risipă de timp: în ultimul caz, judecătorul nu mai ajunge să discute fondul pretențiilor; în celălalt caz, el le examinează, dar pentru a le respinge.

Tot în cadrul acestui capitol VII am inclus și demersul de cercetare a ineficacității tranzacției pentru cauze ulterioare încheierii acesteia,

dezvoltând modalitățile de desființare a tranzacției, prin acțiunea în rezoluțiune, reziliere, respectiv prin acțiunea revocatorie sau în declararea simulației.

Partea a treia a tezei este concepută a fi una eminentă aplicativă, urmărindu-se, în primul rând, utilitatea și modul în care este folosit acestui instrument juridic în diverse materii: dreptul obligațional, drepturile reale, în materia raporturilor de familie, a asigurărilor, dreptul muncii și chiar dreptul penal etc. Aceste aplicații fac obiectul *capitolelor IX, respectiv X*, optându-se pentru această tratare metodologică, ținând cont de două aspecte, după modelul din doctrina franceză (autorul X. Lagarde): un aspect îl constituie delimitarea domeniilor în care se poate tranzacționa (domeniul dreptului privat fiind acela în care tranzacția își găsește un teren propice de manifestare) și un alt aspect constă în a determina, în special în domeniile care țin de dreptul public, în ce măsură părțile pot să deroge de la dispozițiile imperative ale legii, prin soluția tranzacțională la care ajung.

Mai întâi, însă, în *Capitolul VIII* am trasat domeniul de aplicare al tranzacției.

Reținem că în dreptul românesc, o primă delimitare a sferei de aplicabilitate în ceea ce privește contractul de tranzacție, se face în sens negativ, prin excluderea acelor drepturi asupra cărora nu se poate tranzacționa.

Astfel, în mod expres legea prevede că nu se pot încheia tranzacții asupra capacității, stării civile a persoanelor precum și asupra drepturilor de care părțile nu pot să dispună potrivit legii (art. 2268 Cod civil). De asemenea, sunt excluse, în mod expres, din sfera domeniului de aplicare al tranzacției datoriile născute din contractul de joc sau de pariu (conform dispozițiilor art.2264 alin.3 Cod civil), iar în dreptul muncii nu se poate

tranzacționa cu privire la drepturile recunoscute de lege salariaților (art.38 Codul muncii).

Coroborând cu dispozițiile generale din Codul civil, se pot nota ca principale limite ale tranzacției: indisponibilitatea dreptului, interesul public și ordinea publică.

Per a contrario, în toate cazurile în care vorbim de drepturi asupra cărora părțile pot dispune, acestora le este permis să se înțeleagă, în mod amiabil, iar pe parcursul acestei lucrări am avut prilejul să exemplificăm în acest sens.

Asupra problemelor de ordine publică, de protecție a anumitor părți contractante și asupra drepturilor terților, am observant că textele legislative, interpretările doctrinare și practica judecătorească sunt într-o permanentă evoluție și demonstrează tendința de a permite în modul cel mai larg posibil exercitarea dreptului de a tranzacționa.

În mod tradițional, se considera că nu pot fi tranzacționate drepturi pe care ordinea publică le făcea indisponibile. Mai recent observăm acceptarea în domenii marcate prin legislație ca fiind de ordine publică, cum ar fi litigiile de muncă, și chiar în administrație publică.

Totuși, în aceste cazuri „sensibile” se impune a se exercita un control judecătoresc și propunem chiar condiționarea valabilității înțelegerii de controlul judecătoresc.

În concret ne referim la ideea de a înlocui interdicția tranzacției în domeniile de ordine publică cu o punere sub control judiciar a acesteia. Aceasta s-ar traduce printr-un drept recunoscut al părților de a încheia tranzacții în materie de ordine publică, sub rezerva prezentării acordului lor în fața unui judecător în vederea omologării acestor tranzacții.

Aceste propuneri vin în contextul în care tranzacția, deși rezultată în urma unei inițiative private, totuși răspunde unui obiectiv de interes general

Prin plasarea contractanților sub supravegherea unui judecător, se urmărește reducerea în avans a riscului de apariție a unei dispute ulterioare între părți sau cu terții.

Implicarea judecătorului chiar în formarea contractului judiciar, autoritatea atașată intervenției sale determină reducerea cauzelor de nulitate care ar putea vicia contractul de tranzacție.

Lucrarea se încheie cu prezentarea concluziilor și a propunerilor avansate pe parcursul tezei de doctorat, în vederea atingerii dezideratului privind asigurarea echilibrului între eficiență și justiție în materia încheierii contractului de tranzacție.

Ținând seama de cercetarea pe care am realizat-o, raportat la reglementările din dreptul comparat, la practica judiciară și la opiniile doctrinare, formulăm următoarele concluzii finale, cu titlu general:

Importanța practică a tranzacției a fost explicată prin prisma funcției îndeplinite de acest instrument juridic. Pe de o parte, tranzacția operează ca o măsură practică, economică, prin care părțile pot fi scutite de cheltuieli și pierderi de timp inerente proceselor; pe de altă parte, nu mai puțin important este aportul social pe care-l aduce, întrucât contribuie la restabilirea relațiilor între părți.

Modalitățile de soluționare a conflictelor în afara jurisdicției de stat, în principal pe calea tranzacției, cunosc o importantă extindere, în toate domeniile.

Această evoluție este determinată de cerințele de eficiență izvorâte în practică care impun atenuarea rigidității excesive a unor prevederi pentru a fi astfel cât mai adecvate condițiilor actuale de piață. De reținut

însă că extinderea progresivă a sferei de aplicabilitate a tranzacției poate fi acceptată condiționat de exercitarea controlului judiciar.